prof. dr *Duško Vejnović*, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra Banja Luka, glavni i odgovorni urednik naučnih časopisa *Defendologija* i *Sociološki diskurs*

Partitokratija, klijentelizam i kleptokratija ruše BiH

Tamo gdje samo jedan vjetar piri i borovi ukrivo rastu…

Jedna od najdubljih slabosti političkog sistema Bosne i Hercegovine ogleda se u činjenici da formalna višestranačka demokratija nije dovela do pune institucionalne autonomije, nego je u velikoj mjeri učvrstila partitokratski model vlasti. U takvom modelu političke stranke nisu samo akteri demokratske konkurencije, nego glavni centri raspodjele javne moći, društvenih prilika i institucionalnog uticaja. Umjesto da institucije djeluju kao relativno samostalni i pravilima vezani mehanizmi upravljanja u opštem interesu, one se često posmatraju i koriste kao produžeci stranačke dominacije. To znači da se izborna pobjeda ne doživljava samo kao sticanje mandata za vođenje javnih poslova, nego i kao pravo na raspodjelu funkcija, resursa i mreža lojalnosti. Partitokratija se ne iscrpljuje u snažnoj ulozi političkih stranaka, što je samo po sebi normalna odlika predstavničkog sistema. Problem nastaje onda kada stranke faktički kolonizuju institucije, potiskuju profesionalne standarde i podređuju javnu upravu, javna preduzeća i širi institucionalni aparat svojim organizacionim interesima. Tada politička pripadnost ili bliskost stranačkim strukturama postaje važnija od stručnosti, integriteta i javne odgovornosti. Institucije ne prestaju formalno postojati, ali gube onu unutrašnju logiku zbog koje bi morale služiti svim građanima pod jednakim uslovima. Umjesto institucionalne države dobija se partijska država, odnosno sistem u kojem je razlika između javnog autoriteta i stranačke volje sve slabije vidljiva. Takav poredak

prirodno proizvodi klijentelizam. Klijentelistički odnos počiva na razmjeni političke lojalnosti za materijalnu, profesionalnu ili simboličku korist. Građanin, službenik, privrednik ili lokalni akter nije više u odnosu prema državi kao nosilac prava i legitimnih očekivanja od javnih institucija, nego kao potencijalni klijent mreže moći. Posao, ugovor, subvencija, imenovanje, administrativna usluga ili pristup javnom resursu mogu postati zavisni od političke podobnosti ili makar od političke poslušnosti. U tom sistemu podrška vlasti više nije rezultat slobodnog političkog uvjerenja u punom smislu riječi, nego često racionalan odgovor na strukturu zavisnosti. Klijentelizam je naročito razoran u društvu u kojem su ekonomska nesigurnost, javni sektor i politička posredovanost pristupa resursima već ionako izrazito snažni. U takvim okolnostima politička lojalnost se ne održava samo ideološki ili simbolički, nego i egzistencijalno. Građani koji znaju da njihova profesionalna ili socijalna stabilnost zavisi od odnosa s centrima političke moći mnogo teže mogu nastupati kao potpuno autonomni politički subjekti. Time se sam demokratski proces deformiše: izbori ostaju formalno slobodni, ali se politička volja oblikuje u ambijentu zavisnosti, straha od gubitka i očekivanja koristi. To je posebno opasno zato što takav sistem ne mora koristiti otvorenu represiju. Dovoljna je gusta mreža neformalnih signala i praktičnih iskustava da bi građani naučili kako funkcioniše stvarna raspodjela moći. Na partitokratiju i klijentelizam prirodno se nadovezuje kleptokratska logika. Kleptokratija ne znači samo pojedinačne slučajeve korupcije, mita ili zloupotrebe položaja. Ona označava širi poredak u kojem se politička vlast koristi za privatizaciju javnih resursa, očuvanje zatvorenih mreža koristi i reprodukciju ekonomske i institucionalne dominacije. U takvom sistemu javna funkcija nije prvenstveno shvaćena kao odgovornost prema političkoj zajednici, nego kao mogućnost da se upravlja tokovima novca, imenovanja, ugovora i uticaja. Korupcija prestaje biti izuzetak i postaje način funkcionisanja političkog

sistema. To ima višestruke posljedice. Prvo, podriva se povjerenje u pravo i institucije, jer građani ne vide državu kao neutralnog garanta pravila, nego kao prostor privilegije i selektivnosti. Drugo, javni interes se sistematski potiskuje, jer odluke više ne slijede kriterije racionalnog upravljanja, nego kriterije stranačke koristi i interesnog raspoređivanja. Treće, politička konkurencija postaje suštinski neravnopravna, jer vladajuće strukture raspolažu ne samo institucionalnim autoritetom, nego i gustim mrežama zavisnosti koje im omogućavaju dugotrajniju reprodukciju moći. Četvrto, sama demokratija slabi, jer birači sve manje vjeruju da se politička smjena može pretvoriti u stvarnu promjenu načina upravljanja. Bosna i Hercegovina je posebno ranjiva na ove pojave zbog svoje višeslojne i fragmentisane institucionalne strukture. Veliki broj nivoa vlasti, preklapanje nadležnosti, složenost administrativnog aparata i snažna politička posredovanost pristupa javnim funkcijama stvaraju širok prostor za umrežavanje stranačkog uticaja. Što je sistem složeniji, to je teže uspostaviti jasnu odgovornost; što je više centara formalne moći, to je više prostora za neformalnu raspodjelu koristi. U takvom ambijentu političke elite mogu relativno uspješno kombinovati identitetsku mobilizaciju sa patronažnim upravljanjem resursima. **Građanima se s jedne strane nudi jezik kolektivne zaštite, a s druge održava mreža zavisnosti kroz koju se svakodnevni život povezuje s političkom lojalnošću.** Upravo zbog toga partitokratija, klijentelizam i kleptokratija ne predstavljaju samo moralni problem ili problem lošeg upravljanja. Oni predstavljaju i ozbiljan ustavnopolitički problem, jer onemogućavaju da se demokratija razvije kao poredak slobodnih građana, odgovornih institucija i stvarne političke konkurencije. **Tamo gdje partija nadvlada instituciju, gdje lojalnost nadvlada pravo, a raspodjela koristi nadvlada javni interes, politički sistem ne prestaje formalno biti demokratski, ali gubi svoju supstancu.** U tom smislu, politička blokada u Bosni i Hercegovini nije samo rezultat

ustavne složenosti, nego i posljedica činjenice da značajan dio institucionalne energije odlazi na održavanje i reprodukciju partitokratskog poretka.